

*Романишин А. М., кандидат педагогічних наук,
заступник начальника кафедри МПЗ ДВ
Академії сухопутних військ (м. Львів)*

ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОНЯТТЯ „ВИХОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОФІЦЕРА”

Проаналізовано зміст понять „професійна компетентність військового фахівця”, „виховна компетентність офіцера”.

Ключові слова: професіоналізм, компетентність, виховна компетентність офіцера.

В статті аналізується сутність понять „професиональная компетентность военного специалиста”, „воспитательная деятельность офицера”.

Ключевые слова: профессионализм, компетентность, воспитательная компетентность офицера.

In the article analysed essence of concept a „educate competence of officer”.

Key words: professionalism, competence, educate competence of officer.

У процесі сучасної трансформації Збройних Сил України зростає значення морально-психологічного чинника, який впливає на стан національної безпеки України. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних способів підтримки на високому рівні морального духу військ (сил). Особливу роль у вирішенні цього важливого завдання відіграють військові навчальні заклади Міністерства оборони України, які повинні готувати фахівців, що володіють глибокими знаннями, міцними навичками і вміннями щодо теорії і практики виховної діяльності. Саме в них відбувається фахова підготовка офіцерів, які володітимуть глибокими теоретичними знаннями, добре сформованими практичними навичками та вміннями виховної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що зміст виховної діяльності офіцерів був предметом дослідження таких науковців, як В.І. Алещенка, О.В. Барабанщикова, О.В. Бойка, Є.Ю. Литвиновського, В.Ф. Первалова, І.Й. Смолікова, І.О. Хорева, І.П. Чистовської, Г.П. Філоненка, В.В. Ягупова та ін. Аналіз наукових досліджень зазначених авторів показав, що є недостатньо вивчена проблематика організації якісної підготовки майбутніх офіцерів, які б володіли знаннями, навичками та вміннями організації виховної діяльності у підпорядкованих їм підрозділах.

З огляду на це ставили за мету визначити зміст педагогічного поняття „виховна компетентність офіцера”, з врахуванням сучасних викликів до підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України у вищих військових навчальних закладах.

Професія офіцера є однією з найскладніших професій суспільства. Вона

вимагає від її суб'єкта здатності з високою ефективністю вирішувати професійні завдання: по-перше, в екстремальних умовах, пов'язаних з ризиком для життя; по-друге, в часовому обмеженні стосовно ухвалення рішення, по-третє, з високим рівнем відповідальності за свої дії та дії підлеглих.

Усе це вимагає від молодого людини, яка обрала цей життєвий шлях, високого професіоналізму. У найширшому сенсі *професіоналізм* – це успішний за отриманими результатами високий рівень вирішення завдань, що становлять зміст діяльності фахівця тої чи іншої сфери праці [1].

Отже, під *професійною діяльністю* розуміється діяльність людини, направлена на досягнення суспільно значущих цілей, що відображають інтереси суспільства, держави (або будь якого відомства, міністерства), а також інтереси самої особи [2].

На нашу думку, традиційними концептуальними підходами, методами, методиками, засобами та організаційними формами підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ не обійтись, оскільки вони не орієнтовані на підготовку до майбутньої професійної діяльності з урахуванням всіх особливостей військової служби. Це унеможливорює цілеспрямоване застосування одного концептуального підходу, хоча у підготовці майбутнього офіцера всі вони є досить важливими важливі. Ми погоджуємося із В.В. Ягуповим, що найбільш популярними концептуальними підходами в сучасній професійній підготовці майбутніх офіцерів є, зокрема, такі:

– *особистісний чи особистісно-орієнтований* – формування особистості майбутнього фахівця та її головних

соціальних якостей;

– *діяльнісний* – формування і розвиток провідних професійних якостей майбутнього фахівця у процесі квазіпрофесійної ігрової навчальної діяльності;

– *синергетичний* (від грец. *синергена* – сприяння, співробітництво) – організація систем різної природи. Підхід запропоновано у 70-х роках ХХ ст. професором Штутгартського університету Германом Бакеном;

– *системний* – системність у підготовці майбутніх фахівців [3].

Ми розглядаємо компетентнісний підхід як такий, що практично враховує всі позитивні аспекти вищезазначених підходів.

Аналізуючи професійну компетентність військових кадрів, необхідно враховувати, що вона тісно взаємопов'язана з професіоналізмом [4]. Ці поняття в даний час найбільш використовуються як в ЗМІ, науково-популярній літературі, зокрема в наукових роботах, що розкривають зміст професійної діяльності.

Засновником системного дослідження професійної компетентності (професіоналізму) є Самуел П. Хантінгтон. Його робота “Солдат і держава” [5], присвячена дослідженню проблем професіоналізму, розкриває зміст даного феномена через єдність таких компонентів, як компетентність, відповідальність, відданість своїй справі. «Компетентність» зазначений автор розуміє як складову професіоналізму, як певну особистісну характеристику, що розмежує професіонала від звичайного виконавця.

Згідно словників іноземних мов, “*компетентність*” визначається як “...оволодіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку”; “...поінформованість, обізнаність, авторитетність” [6].

За словником російської мови С.І. Ожегова, “*компетентний*” визначається як знаючий, поінформований і авторитетний у будь-якій галузі; що володіє компетенцією” [7].

Співзвучне цьому визначенню трактування, ми знаходимо в словнику української мови. Тут *компетентний* – це той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, у чому-небудь добре обізнаний,

тямущий, ґрунтується на знанні, кваліфікований [8].

Американські вчені Т. Кроул, С. Камінські, Д. Поделл [9] визначали, що компетентна людина відрізняється рівнем компетентності під час прийняття незалежних рішень і вмінням правильно орієнтуватися в усіх питаннях, пов'язаних зі своєю безпосередньою діяльністю.

Дослідник Сем С. Саркес'ян, аналізуючи компетентність у сфері забезпечення безпеки країни (компетентний захист) зазначає, що компетентна особа означає широту мислення, не обмежену військовими міркуваннями. Це дозволяє їй зауважувати соціальні та політичні наслідки військових рішень, правильно розуміти необхідність першорядного вирішення питань [10]. Глибший аналіз явища професійної компетентності стосовно армії США 90-х років ХХ ст. дозволив генералу Карл Вуоно визначити поняття “професіонал” на рівні керівника. Відтак професіонал – це керівник, який є професійним військовим фахівцем, несе відповідальність за солдатів і підрозділи, що взяли на себе зобов'язання щодо оборони нації, і покликаний строго дотримуватись етичних норм [11]. Уточнюючи зміст компетентності, він визначає її як досконале знання своєї справи.

Для ефективного здійснення військової діяльності є важливою наявність у військовослужбовців сформованої військової *професійної компетентності* як здатності до успішного вирішення професійних завдань. Її сутність визначає комплекс якостей що відповідає вимогам військової праці, який сформований у військовослужбовців.

Зміст воєнно-професійної компетентності визначається цілями, завданнями і характером військової діяльності, що має ряд специфічних особливостей: обумовленість її цілей і завдань соціальним замовленням суспільства та їх правове закріплення в законах, військових статутах і наказах; багатогранність завдань військової діяльності та їх екстремальний характер; спрямованість результатів військової праці на укріплення обороноздатності країни тощо.

Деякі вчені [12] розуміють військову *професійну компетентність* як

інтегративну якість військовослужбовців. Це сукупність професійно важливих якостей: здатність і готовність вирішувати професійні проблеми, завдання, що виникають у реальних ситуаціях військової діяльності, з використанням знань, навичок, вмінь, професійного та життєвого досвіду, цінностей і культури.

У загальному сенсі *професійна компетентність військового фахівця* – це професійна теоретична й практична підготовленість, а також здатність до вирішення творчих завдань, виконання обов'язків згідно прямого посадового призначення [13].

Відтак феномен професійної компетентності випускника ВВНЗ обумовлений дією загальних, особливих і одиничних закономірностей військової служби, а його сутність обумовлюється формуванням комплексу якостей, що відповідають вимогам військової праці. Зміст професійної компетентності визначається цілями, завданнями і характером цієї праці [4].

Військові вчені також працюють над проблемою компетентності. Останнім часом проводяться дослідження, які стосуються проблем формування професійної та виховної компетентності майбутніх офіцерів.

Вперше запровадила в науковий обіг поняття “професійно-педагогічна компетентність” Н.В. Кузьміна. На її думку, це система знань і вмінь педагога, які виявляються при вирішенні на практиці професійно-педагогічних завдань [14].

У концепції контекстного підходу до навчання, що пропонує А.О. Вербицький, педагогічна компетентність також розглядається через систему усвідомлених знань. Щоб бути теоретично й практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний перехід: від знака – до думки, а від думки – до вчинку, дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що й робить цю інформацію знанням [15].

Такий підхід формує уявлення про педагогічну компетентність як про систему знань і вмінь. На нашу думку, обмежувати педагогічну компетентність тільки знаннями та вміннями не зовсім правильно, оскільки для успішного виконання педагогічної діяльності педагогу необхідно також мати

розвинуту педагогічну самосвідомість і мотиваційну сферу.

А.К. Маркова розглядає педагогічну компетентність за процесуальними та результативними показниками. Так, до процесуальних вона включає три блоки: педагогічну діяльність, педагогічне спілкування й особистість педагога. До результативних показників залічує два: навчання та здатність навчатися, виховання і вихованість. У кожному з них вона визначає об'єктивно необхідні вміння, знання та вимоги до психічних якостей педагога. Виходячи з цього, автор тлумачить педагогічну компетентність, як *обізнаність, знання, вміння, а також розуміння їхніх нормативних ознак, необхідних для виконання роботи; психологічні якості, необхідні для її виконання, реальна професійна діяльність згідно з еталонами та нормами*” [16].

Пріоритетними, з погляду вченого, є складові педагогічної компетентності, що дозволяють судити про результати діяльності педагога, а процесуальні характеристики вказують на засоби досягнення результату – навченість і вихованість.

І.А. Зязюн [17] в зміст педагогічної компетентності включає знання педагогіки і психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типологічні особливості та професійно-значущі якості.

До структури педагогічної компетентності педагога В.В. Радул поряд із базовими знаннями та вміннями відносить ціннісні орієнтації фахівця, мотиви його діяльності, стиль взаємовідносин із людьми, з якими він працює, його педагогічну культуру, здатність до розвитку свого творчого потенціалу [18].

Підсумовуючи думки згаданих авторів щодо визначення педагогічної компетентності, можна стверджувати, що *педагогічна компетентність – це здатність педагога здійснювати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів у навчанні та вихованні. Педагогічна компетентність визначається також поєднанням педагогічних знань та вмінь з педагогічною позицією, тобто особистісними рисами та здібностями педагога у його реальній педагогічній діяльності.*

На основі аналізу поняттєво-категоріального апарату щодо сутності педагогічної компетентності нам доцільно визначити поняття “*виховна компетентність*” військового фахівця. Вона є складовою його педагогічної компетентності, яка, у свою чергу, є одним із основних елементів професійної компетентності.

Компетентність офіцерів як воєнних фахівців формується у навчально-виховному процесі і розвивається у практичній діяльності системою соціально-особистісних, інструментальних, загальнонаукових, загальнопрофесійних і спеціалізовано професійних компетентностей, а також конкретизується через службово-бойові функції, типові завдання діяльності, уміння та компетенції, якими повинен володіти випускник ВВНЗ.

Компетентність офіцера тактичної ланки управління у виховній діяльності виявляється в таких аспектах і показниках:

– знанні положень керівних документів, військової педагогіки і психології, військових статутів щодо цілей, завдань, змісту, технологій, методик і особливостей здійснення виховної роботи в тактичній ланці управління;

– знанні особливостей і специфіки організації та здійснення виховної роботи в підрозділах;

– здатності енергійно та ініціативно, методично правильно та науково обґрунтовано організувати виховну роботу з особовим складом підрозділу у цілому та з окремими категоріями військовослужбовців зокрема;

– формуванні у особового складу свідомого ставлення до виконання свого обов'язку, високої бойової активності, спроможності витримувати нервово-психічні навантаження і зберігати боєздатність в умовах дій психотравмуючих чинників;

– проведенні психологічної підготовки, забезпечення психологічної стійкості та керованості військ;

– організації комплексного захисту психологічних (психофізіологічних) властивостей військовослужбовців, підтримання своєчасного поновлення

духовних і фізичних сил військовослужбовців, зниження психогенних втрат, реабілітація психотравмованих;

– організації офіцером повсякденної життєдіяльності особового складу та його бойової і гуманітарної підготовки в повній відповідності із статутами, наказами і директивами, а також у відповідності до вимог сучасних педагогічних концепцій і положень, які стосуються виховної роботи;

– підтриманні на високому рівні військової дисципліни та організованості підлеглих;

– повсякденної турботи про військовослужбовців.

Компетентність, зрозуміло, залежить від ступеня розвиненості нахилів офіцера. Але вона є, в основному, результатом цілеспрямованої діяльності, накопичення знань і досвіду в певній сфері діяльності. Офіцер, який тривалий період займається процесом виховання, поступово вникає в подробиці цієї тонкої справи, вивіряє правильність вживаних методик, технологій, методів, прийомів і засобів виховання. Так він стає досвідченим у сфері виховної діяльності в підрозділі, тобто компетентним.

Отже, доцільно визначити *виховну компетентність офіцерів тактичної ланки управління* як їх інтегративну професійно важливу властивість суб'єктів військового виховання. Виховна компетентність офіцерів – це сукупність системних психолого-педагогічних знань, умінь, навичок, сучасних наукових засад організації та здійснення виховної роботи у Збройних Силах України, а також досвід здійснення виховної діяльності у військових підрозділах. Ці професійно важливі якості необхідні для успішної реалізації виховної функції у військових підрозділах, на всіх її ланках (взвод, рота, батальйон).

Окремими напрямками подальших науково-педагогічних досліджень, які потребують науково-методичного обґрунтування, можуть бути визначення цілей, принципів і змісту підготовки майбутніх офіцерів до виховної діяльності; а також технології формування виховної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів.

Література

1. Акмеология : учебник / [под общ. ред. А. А. Деркача]. – М. : РАГС, 2002. – 650 с.
2. Образцов П. И. Информационно-технологическое обеспечение учебного процесса в системе профессиональной подготовки военных специалистов : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Образцов Павел Иванович. – М., 2000. – 480 с.
3. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців розвідувальної діяльності / В. В. Ягупов, В. Г. Кушов // Вісник військової розвідки. – 2007. – № 13. – С. 6–12.
4. Основы военной акмеологии : учеб. пособ. / под ред. П. А. Корчемного и др.. – М. : ВА им. Ф. Э. Дзержинского, 1996. – 256 с.
5. Samuel P. Huntington The Soldier and State / P.Samuel. – Cambridge : The Harvard University Press, 1957. – 321 p.
6. Словник іншомовних слів / [уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Рус. яз., 1984. – 798 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови / [уклад. Л. П. Олексієнко, О. Л. Шумейло]. – К. : Кобза, 2002. – 544 с.
9. Crowl T. K. Educational Psychology / Crowl T. K., Kaminsky S., Podell D. M. // Windows on Teaching. – London : Brown & Bench mark publishers, 1997. – 416 p.
10. Sam S. S. Changin dimensions of military professionalism / S. Sarkesian Sam // Military Review. – 1979. – № 3. – P. 59.
11. Carl E. V. Professionalism and the Army of the 1990-s / E. Vuono Carl // Military Review. – 1990. – № 4. – P. 297.
12. Военная педагогика : [учеб. для вузов / под ред. О. Ю. Ефремова]. – СПб. : Питер, 2008. – 640 с. – (Серия “Учебник для вузов”).
13. Образцов П. И. Формирование компетентности у военных специалистов в вузе средствами профессионально-ориентированной технологии обучения / П. И. Образцов, А. И. Козачок. – О., 2005. – 164 с. – Деп. в ВИНТИИ Акад. ФСО России 15.06.05. № 846–В2005.
14. О подходах к исследованию структуры профессионально-педагогической деятельности / под ред. Н. В. Кузьминой. – Ленинград : ЛГУ, 1972. – 182 с.
15. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
16. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Сов. педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
17. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
18. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя / В. В. Радул. – К. : Вища шк., 1997. – 269 с.